

Гнатюк. Заг. ред. Т. Гундорової. Донецьк, 2011. 430 с. URL: <http://surl.li/fmrew>.

5. Франко І. Зібрання творів у 50-и томах. Київ : Наукова думка, 1980, т. 28, с. 176–195. URL: <https://cutt.ly/o4tnSRk>.

6. Cawelti John G. Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture : University of Chicago Press, 1976. 344 p.

7. Green M. Seven types of adventure tale: An etiology of a major genre. Philadelphia : Penn State Press, 1991. 244 p.

Яна Гелецька

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Віннічук А.П.

ІСТОРИЧНИЙ РОМАН ЯК ЖАНРОВИЙ РІЗНОВИД

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню особливостей історичного роману в контексті поетики жанру. Проаналізовано сучасні класифікації, що є основою типологічного поділу історичного романного епосу.*

Ключові слова: *історичний роман, історична та художня правда, історичний факт, класифікація, художній домисел і вимисел.*

Annotation. *The article is devoted to the study of the peculiarities of the historical novel in the context of the poetics of the genre. Modern classifications, which are the basis of the typological division of the historical novel epic, are analyzed.*

Keywords: *historical novel, historical and artistic truth, historical fact, classification, artistic fiction and fiction.*

Історичний роман – один із найбільш популярних жанрів кінця ХХ – початку ХХІ століття. Художня модель національного минулого, представлена в історичній прозі, слугує формуванню критичного мислення, глибшому розумінню особистістю власного місця в соціумі, віднайденню індивідом шляхів до самопізнання та самоствердження.

Сьогочасність фахового аналізу історичної прози, зокрема її теоретичного аспекту, зумовлюється необхідністю відповідно до сучасних вимог науки і в новому ідеологічному ключі узагальнити спорадичні спостереження над цим жанровим різновидом. Тому тема дослідження є **актуальною** і на часі.

Мета наукової розвідки – узагальнення та систематизація знань про жанрову своєрідність історичного роману, різновиди його класифікації.

Найперші історичні романи були написані Вальтером Скоттом («Веверлі», «Роб Рой», «Айвенго», «Квентін Дорвард»), якому вдалося поєднати реальні історичні факти з художнім вимислом і використати їх як романи, так і реалістичні методи зображення.

В епоху романтизму історичний роман став одним із найбільш популярних літературних жанрів, результатом зацікавленості історіософією. Хоча дослідники одностайні в тому, що його витoki та передісторія сягають ще доби античності. Пояснення такого довгого шляху до визнання, на нашу думку, можна знайти у формуванні романного жанру взагалі.

Поширеною є думка, яку висловлював Д. Пешорда, що літературний твір може бути історичним романом за кількох умов: по-перше, він має бути романом, по-друге, має мати певну концепцію історичного часу, по-третє, події мають виявляються визначені долею індивідуальні особистості [Пешорда 2001: 84].

А. Бакланов виділив у ньому такі риси: зв'язок історії та особистого життя, подолання замкнутості минулого й досягнення повноти часу, коли минуле живе в сьогоденні, не забуваючи про використання й водночас перетворення колишньої літературної традиції («готичний» і біографічний сімейний роман, історична драма) [Бакланов 1989: 55].

Ю. Барабаш вважав, що «до жанру історичної прози 30-х рр. належать романи й оповідання, сюжет яких виведений із сфери реальних подій минулого, переважно національної історії, з обов'язковим введенням історичних персонажів» [Барабаш 2001: 112]. Однією з його головних проблем було возз'єднання історичного та місцевого колориту певної країни чи епохи.

На думку Т. Бовсунівської, «Роман – єдиний жанр, який ще не сформувався і перебуває в стадії становлення. Кістяк романного жанру ще далеко не сформований, і ми не можемо передбачити всі наші художні можливості [Бовсунівська 2015: 121]. Роман виник набагато пізніше класичних жанрів, таких як трагедія, комедія, ода та ін., і довгий час був обділений науковою увагою як «низький» і не вартий серйозної уваги.

Літературна енциклопедія подає період визнання роману як окремого жанру: «Теоретичне осмислення жанру почалося на межі XVII—XVIII ст.» [Літературознавча енциклопедія 2007: 241].

Епоха Просвітництва ознаменувала зміну парадигми не лише науки, а й суспільної свідомості загалом. У літературі роман найкраще відобразив ці зміни. За спостереженнями Д. Чижевського, «роман – це єдиний жанр, який перебуває в стадії становлення, тому глибше, суттєвіше, чуттєвіше і швидше він відображає становлення самої дійсності» [Чижевський 1992: 134]. Відтоді жанр роману зайняв панівне становище. «Він бореться за свою перевагу в літературі, і там, де він перемагає, інші старі жанри розкладаються» [Чижевський 1992: 135].

У міру поширення жанру роману з'явилися його різновиди, але єдиної класифікації на даний момент не існує. Класифікацію романів за тематикою, сюжетом, синтетичною будовою та історичною приналежністю подає літературознавець Ю. Ковалів у Літературній енциклопедії [Літературознавча енциклопедія 2007: 242]. До останньої належить, зокрема, і вальтерскоттівський тип історичного роману. Основними його ознаками традиційно є поєднання реалістичного зображення минулого та динамічного сюжету, подолання перешкод, оповідь від третьої особи, що дозволяє читачеві бути стороннім спостерігачем і робити певні висновки, протиставлення характерів, мотивів та життєвих цінностей тощо. Особливістю є образ історичного героя. Як правило, ці герої не є головними, а відіграють допоміжну роль у відновленні історичного тла твору. Цей тип історичного роману займав провідні позиції до початку XX століття.

У сучасному літературознавстві залишається відкритим питання про типологію історичного роману. Єдиного її канону не існує. Сучасні вітчизняні класифікації висвітлюють різні грані жанру, але не охоплюють усі аспекти. Проте всі ці аспекти, такі як: тема, конфлікт, структура та інші, визначають модифікацію історичного роману. Так, у своїй класифікації Б. Томашевський спирається на структуру та поділяє романи за способом побудови, А. Бакланов та А. Гуляк визначають конфлікт як основу твору, Л. Александрова – роль історичного персонажа. Такі впливові науковці, як С. Андрусів, Є. Баран та ін., досліджуючи історичний роман, спираються кожен на співвідношення історичного факту з художнім домислом і вигадкою, розрізняють художньо-історичні, історико-художні та історичні художньо-документальні твори. Наголос у цих визначеннях переноситься на друге слово.

Головну рису класичного історичного роману, а саме творів 1810–1830 рр., М. Ільницький вважає «поєднанням авантюризму та історизму». За словами літературознавця, це поєднання можна розглядати як «внутрішнє середовище», навіть канон класичного історичного роману. Ця «внутрішня міра» визначає особливості родової структури: а) типові композиційно-мовні форми (історична довідка, історичний коментар) і спосіб їх організації в єдину систему; б) повторюваність подій та ситуацій, наближеність сюжету до циклічної закономірності; в) характерний склад і тип головного героя [Ільницький 1994: 3].

Історичний роман без історичних конфліктів важко уявити. Цей конфлікт має бути глибоким, обов'язково конструктивним, гострим – негострим (короткостроковим чи довготривалим) і призводити до зміни суспільно-політичного ладу та культурної ситуації. В його основу покладено елементи генезису, пов'язані з історизмом і детермінізмом, тобто автор показує хід конфлікту, вказуючи на його причини.

Точну класифікацію історичних романів здійснила С. Андрусів. Як жанрові утворення вона поділяє їх на три групи: художньо-історичні, історико-художні та художньо-документальні історичні твори. У творах першої групи важливою є наявність історичного документа чи факту, хоча дослідник звертає увагу на художню літературу. У творах другої групи повне переважання вимислу над історичним фактом. У третій групі творів С. Андрусів звертає увагу на документ, «одягнений» у відповідну художню форму. Зауважимо, що дослідниця історичної прози у своїй класифікації наголошує на другій складовій – «художній», «історичній», «документальній» [Андрусів 1987: 19].

Д. Пешорда вводить у науковий обіг нову типологічну класифікацію історичного роману, яка складається з чотирьох основних типів: класичний або правдивий історичний роман, романтичний історичний роман, сучасний історичний роман і постмодерний історичний роман [Пешорда 2001: 90].

Головною особливістю ретроспективного історичного роману є погляд у минуле, але це минуле може не мати нічого спільного з більшою історією (відсутність багатих історичних фактів чи історичний конфлікт). Це минуле подано статично, без динаміки, у ретроспективному творі відсутня така складова, як історизм.

Отже, історичний роман розвивається досить активно, породжуючи нові різновиди, дослідження яких дає змогу виділити

систему типологічних груп, що фіксують своєрідність тих чи інших життєвих реалій та індивідуальність авторського світобачення. Він має великі перспективи розвитку і тому заслуговує на дослідницьку увагу як один із найпопулярніших і найпродуктивніших жанрів історичної прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Мости між часами (Про типологію історичної прози). *УМЛШ*. №8. 1987. С.14-20.
2. Бакланов А. Сучасний зарубіжний історичний роман. Київ: Вища шк., 1989. 183 с.
3. Баран Є. Основні аспекти української історичної прози другої половини ХІХ - початку ХХ ст. *Українська історична проза другої половини ХІХ-початку ХХ ст. і Орест Левицький*. Львів: Логос, 1999. С.15–71.
4. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
5. Ільницький М. Минувшина – наука на майбутнє. Твори: У 4 т. Т.1. Львів: Каменярь, 1994. С. 3–16.
6. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
7. Пешорда Д. Жанрові модифікації сучасного історичного роману: дис... канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Львів, 2001. 174 с.
8. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ, Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. 230 с.

Вікторія Денисюк
Науковий керівник – к.філол. н., доц., Ткаченко В. І.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА РЕЦЕПЦІЯ ПРОЗИ ВАЛЕНТИНИ МАСТЕРОВОЇ

Анотація. У статті проаналізована літературознавча рецепція прози Валентини Мастерової, мотив гріха-спокути. Письмениця висвітлює ппозицію, що фольклорні мотиви є активним елементом розвитку сучасної української прози. Доведено, що для прози